

УДК 331.5 – 332.1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*В. Ковалів, к. е. н. І. Більський, к. е. н., О. Кіц, здобувач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Трудові ресурси – найважливіша складова виробництва сільськогосподарської продукції. Від того, як їх раціонально і продуктивно використовують, залежить ефективність розвитку сільського господарства. В умовах України аграрний сектор розглядається не просто як пріоритетний, а як основний у розвитку економіки держави та зростанні життєвого й економічного добробуту населення. Тому рівень розвитку сільського господарства значною мірою залежить від того, як у цій галузі використовуватимуть кваліфіковану робочу силу і як буде забезпечена ресурсами жива праця. Лише вона у процесі виробництва створює нову власність і формує певні передумови ефективного функціонування господарського механізму.

Підвищення ефективності аграрної праці має винятково важливе значення для піднесення економіки галузі, наповнення споживчого ринку продовольством і сировиною для промисловості, поліпшення життєвого рівня й зростання добробуту населення. З огляду на це важливим є проведення наукових досліджень формування трудового ресурсного потенціалу і використання робочої сили. За їх результатами необхідно дати аргументовані пропозиції щодо покращання і раціонального використання трудових ресурсів сільського населення у виробничій діяльності.

Львівська область має певний досвід виробництва аграрної продукції з відповідною формою організації праці та використання робочої сили. Прикладом може бути запровадження колективного, орендного, сімейного та індивідуального підприємств, формування нових організаційно-виробничих структур на засадах приватної власності, застосування нових форм організації праці. Усі вони мають на меті передусім поліпшення використання трудового ресурсного потенціалу, забезпечення зростання продуктивності праці, сприяння розвитку ефективності виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення ефективності використання трудових ресурсів в аграрному виробництві знайшла своє відображення в низці наукових публікацій. Так, зокрема, О. Богуцький і В. Литвиненко вказують на те, що раціональне використання робочої сили формується на основі врахування певних чинників, серед яких одним з основних є організаційний [2]. Побудований він на особистих інтересах працівників і матеріальній зацікавленості в результатах своєї праці. Матеріальна винагорода в умовах ринкових відносин є тією рушійною силою, яка спонукає активну частину трудових ресурсів села до праці, а відтак її відтворення у відповідних нормах.

Проблема раціонального використання робочої сили та вплив її чинників розкриті в наукових працях Е. Лібанової, М. Долішнього, С. Злупка, В. Онікієнка.

Зокрема вчені обґрунтовують і дають певні пропозиції щодо вирішення питання зайнятості трудових ресурсів, зниження рівня безробіття та врахування певних чинників в аграрному секторі виробництва.

Заслуговують на увагу наукові публікації В. Липчука, Г. Черевка щодо перерозподілу трудових ресурсів села за сферами виробництва з метою зростання значущості і покращання соціально-економічного розвитку регіону. Важливими є також результати наукових досліджень інших вчених-економістів, які займаються проблемою формування і використання трудового ресурсного потенціалу: П. Саблука, В. Месель-Веселяка, О. Шепотько, В. Юрчишина, К. Якуби та ін. Основний висновок з їх досліджень – в умовах ринкової економіки необхідно повному підійти до формування і використання трудового ресурсного потенціалу.

Зокрема П. Березівський, Н. Василенка, Ю. Лутенко дають теоретичне обґрунтування ефективного використання трудових ресурсів у сільському господарстві і його практичного втілення. Учені підкреслюють, що формування нових економічних відносин докорінно змінює систему організації в сільському господарстві [1]. Складність вирішення зазначених проблем можна пояснити тим, що в умовах реформування аграрного сектору виникає багато чинників впливу на відтворення та використання трудових ресурсів. Новий підхід до вивчення цього питання вимагає врахування як сучасної економічної ситуації, яка склалася в народному господарстві, так і особливостей розвитку сільськогосподарського виробництва. Реформування аграрного сектору й створення нових організаційно-виробничих структур на засадах приватної власності зумовили певні зміни у використанні трудових ресурсів.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – визначити вплив різних чинників на ефективність використання трудових ресурсів в аграрних підприємствах різних форм власності.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні зміни на селі, подальший розвиток і розширення сфери застосування праці відкривають великі можливості для забезпечення сільського населення робочими місцями. Нинішні умови сприяють міждержавному і міжрегіональному перерозподілу робочої сили у Львівській області та за її межами.

Проведені дослідження показують, що за роки реформування аграрного сектору економіки ефективність використання робочої сили у сільськогосподарському виробництві зростає: спостерігаються підвищення продуктивності праці, перевиконання норм виробітку та повне використання технологічного робочого періоду і часу, зростання коефіцієнта використання табельного робочого часу.

Про економічну результативність сільськогосподарської праці залежно від сфер її прикладання свідчать дані, наведені в таблиці.

Як бачимо, найвищої продуктивності праці досягають у сільськогосподарських підприємствах на засадах приватної форми власності, оскільки в цих господарствах краще використовують землю і робочу силу. Зокрема, якщо у 2012 р. в аграрних підприємствах області на одну особу було одержано продукції на суму 4384 грн, то в приватних особистих селянських господарствах – тільки на 3445 гривень. Зауважимо, що на майбутнє за крупними приватними сільськогос-

подарськими підприємствами, в яких продуктивніше використовуватимуться робоча сила та ресурсний потенціал. Однак проведені дослідження показують, що на сучасному етапі розвитку сільськогосподарського виробництва передують приватні підприємства. У 2012 р. ця категорія господарств виробила сільськогосподарської продукції на суму 6127 тис. грн, що становить 70 % від загального обсягу виробництва [8].

Внаслідок реформування аграрного сектору виробництва і формування аграрних підприємств на засадах приватної власності з'явився новий тип працівника, який на власний розсуд, самостійно, з певною вигодою і доцільністю займається економічним розвитком свого господарства. Його виробнича діяльність передусім пов'язана з одержанням прибутку від виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції.

У структурі самозайнятості сільського населення 72 % становлять власники особистих селянських господарств і до 69 % – працівники фермерських господарств. Як показує соціологічне опитування населення, у приватних господарствах краще використовують ресурсний потенціал, турботливіше ставляться до землі – основного багатства держави. Перехід до ринкової економіки в аграрному секторі зумовлює докорінний перегляд системи цінностей [3]. Особливо в таких умовах вагома вартість земельних ресурсів, яка має постійну тенденцію до зростання. Земля – це багатство, яке ні морально, ні фізично не знецінюється, а за правильного і бережливого використання має відтворювальну здатність до збагачення. Враховуючи ці особливості, треба очікувати додаткового припливу в сільську місцевість робочої сили, яка має бажання отримати у спадок або взяти в оренду землю для започаткування підприємницької діяльності.

Таблиця

Динаміка зайнятості населення та виробництво продукції
у господарствах Львівської області

Рік	Сільськогосподарські підприємства		Фермерські господарства		Селянські господарства	
	Зайнято населення, тис. осіб	Вироблено продукції на одну особу, грн	Зайнято населення тис. осіб	Вироблено продукції на одну особу, грн	Зайнято населення тис. осіб	Вироблено продукції на одну особу, грн
2008	26,4	3279	7,2	4770	175,9	2093
2009	22,5	3771	4,4	7250	179,6	2430
2010	17,8	3521	4,1	5930	177,4	2850
2011	7,0	4421	3,5	4420	175,2	3304
2012	6,0	438,4	2,4	6931	176,3	3445

Джерело: опрацьовано на основі даних [5].

Високі темпи зростання зайнятості в особистих селянських господарствах протягом останніх років досить рельєфно віддзеркалюються порівняно з відходом робочої сили в інших сферах виробничої діяльності у зв'язку зі значним

скороченням їх господарської діяльності [4]. Під час проведення приватизації в сільському господарстві зайнятість скоротилася з 212,9 тис. осіб до 202,5 тис. осіб, а в особистих селянських господарствах їх кількість зросла зі 167 тис. осіб до 179 тис. осіб. Населення, яке зайняте у виробничій діяльності особистих господарств, забезпечує виробництво 70,3 % сільськогосподарської продукції від загального обсягу. Наведені показники вказують на те, що нова форма застосування праці дає досить суттєві результати.

Розширення зайнятості у приватних особистих селянських господарствах значною мірою пом'якшило напруженість на ринку праці, що досить важливо в складній економічній ситуації [4]. Власники особистих селянських господарств вважають свою працю основною, оскільки іншу роботу на селі знайти досить складно. На повне використання трудового ресурсного потенціалу протягом календарного року впливає і сезонність аграрного виробництва.

Визнаючи ефективність особистих селянських господарств у самозайнятості, потрібно зауважити, що вони показали себе з позитивного боку і у збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції. Життєздатність форми самозайнятості зумовлена приватною власністю, яка базується на власній праці, тобто передбачає право володіння та розпоряджання власністю, управління та контроль за нею [6].

Самозайнятість у сільському господарстві дає вагомий економічний ефект, який виражається передусім у збільшенні виробництва аграрної продукції. У 2012 р. частка валового виробництва сільськогосподарської продукції особистих селянських господарств сягла 76 % від його загального обсягу. Таких результатів господарювання досягнуто завдяки ефективному веденню господарства – 764,9 тис. грн, у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь [7].

Робоча сила, яка залучена в особистих селянських господарствах для ведення сільськогосподарського виробництва, своєю працею формує основне джерело доходів. Про це свідчать дані щорічних бюджетних обстежень сукупних доходів сільських сімей. Зокрема у 2012 р. в структурі доходів від особистих селянських господарств питома вага надходжень сягала 55,2 %. Господарства стають конкурентоспроможними на продовольчому ринку, намагаються задовольнити попит на сировину для переробних підприємств, а також на власні потреби.

Зауважимо, що сконцентровані в індивідуальному секторі трудові ресурси формують основу господарського життя села. Більшість селян є власниками земельних паїв, майнових часток, які в сукупності становлять базу формування приватно-орендних відносин на землі з подальшим правом на створення нових робочих місць [4].

Позитивні зміни, які відбуваються в аграрному секторі виробництва, дають змогу продуктивніше і раціональніше використовувати трудовий потенціал, створити умови для підвищення ефективності праці, а це і є основним показником використання трудових ресурсів [7].

Отже, щоб сільське господарство як галузь матеріального виробництва за зменшення кількості працівників виконувало свої функції постачальника продуктів

для населення і сировини для промисловості, необхідно постійно підвищувати продуктивність праці.

Висновки. У сучасних умовах розвитку аграрної економіки ефективність селянської праці формується під впливом змін форм господарювання та економічних взаємовідносин. Найвища продуктивність праці в особистих селянських господарствах – 70,3 % від усього загального обсягу виробництва 2012 року.

Робоча сила особистих селянських господарств, залучена до ведення виробництва, – основне джерело доходів населення.

У тих господарствах, де вищий рівень участі працівника у виробничій діяльності і де ефективніше використовуються допоміжні ресурси, там краща ефективність виробництва.

З метою підвищення рівня трудової зайнятості слід виділити рівень оплати праці та матеріальну зацікавленість працівників у результатах їх трудової діяльності.

Бібліографічний список

1. Березівський П. С. Ефективність функціонування сільськогосподарських виробничих структур різних організаційно-правових форм / П. Березівський // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – 2006. – № 13. – С. 345–353.
2. Бугуцький О. А. Фактори використання трудових ресурсів села / О. Бугуцький // Економіка України. – 1995. – № 8. – С. 69–72.
3. Василенка Н. Аналіз використання трудового потенціалу у сільському господарстві Львівщини / Н. Василенка // Економіка АПК. – 2007. – № 8 – С. 159–160.
4. Лутенко Ю. О. Тенденції зайнятості сільського населення у постреформовий період / Ю. Лутенко // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 106–111.
5. Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік. – Львів : Головне управління статистики Львівської області, 2013. – 198 с.
6. Черевко Г. В. Формування та використання персоналу в системі ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств / Г. Черевко. – Львів, 2008. – 209 с.
7. Юрчишин В. До аналізу причин і наслідків занепаду сільського господарства / В. Юрчишин // Економіка України. – 2001. – № 2. – С. 54–62.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lv.ukrstat.gov.ua.

Ковалів В., Більський І., Кіц О. Організаційно-економічне обґрунтування використання робочої сили у сільськогосподарських підприємствах

Досліджені питання ефективного використання робочої сили в сільськогосподарських підприємствах різних форм власності. Подається організаційно-економічна оцінка результатів виробничої діяльності за окремими категоріями господарств. Обґрунтовано вплив чинників на підвищення зайнятості населення та на зниження рівня безробіття. Характеризується в динаміці зайнятості населення в сільському господарстві.

Ключові слова: праця, зайнятість, населення, власність, ринок.

Kovaliv V., Bilskyi I., Kits O. Organizational-economic justification for the use of labor in agricultural enterprises

The problems of efficient use of labor in the agricultural enterprises of different ownership are dealt. The organizational and economic evaluation of the results of production

activities on specific types of farms are gives. The influence factors on employment growth to reduce unemployment is substantiates. The employment dynamics in agriculture is characterized.

Key words: labor, employment, population, property market.

Ковалив В., Бильский И., Киц О. Организационно-экономическое обоснование использования рабочей силы в сельскохозяйственных предприятиях

Рассматриваются проблемы эффективного использования рабочей силы в сельскохозяйственных предприятиях различных форм собственности. Дана организационная и экономическая оценка результатов производственной деятельности по конкретным категориям хозяйств. Обоснованы факторы, влияющие на рост занятости и снижение уровня безработицы. Показана динамику занятости в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: труд, занятость, население, собственность, рынок.